

TÜRÜK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:19, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 04.10.2019

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 17.12.2019

Sayfa / *Page*:209-225

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK854>

Yazar / *Writer*:

Deniz Melek Akman

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

sibel.celik@dicle.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Köktan

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Öğretim Üyesi

ykoptan@sakarya.edu.tr

TÜRK VE YUNAN MİTOLOJİLERİNDEKİ YERALTI ÂLEMİNE AİT UNSURLAR

Öz

Mitoloji, yüzyıllardır insanların anlamlandıramadığı kavramları anlamlandırabilmek için başvurdukları bir inanç sistemi olmuştur. Bu inanç sisteminde yeraltı ile kötülük unsurlarının sayısı yadsınamayacak kadar çoktur. Bir milletin en önemli yapı taşlarından biri o milletin kültürel unsurlarıdır. Bu kültürel unsurlardan şüphesiz ki en önemlisi inanç ve inanış sistemleridir. Bu kapsamda semavi dinlerden önce insanların inandığı kavramlar yani mitoloji önemli bir husustur. Birbirinden çok farklı coğrafyalarda yaşayan ve çok farklı kültürlere sahip olan toplulukların inanç sistemlerindeki benzerlikler şaşırtıcı derecede fazladır. Bu kapsamda Türk ve Yunan milletlerinin mitolojilerindeki yeraltı âleminde yer alan benzer ve aykırı durumların tespit edilmesi önemli bir husustur. Her mitolojik sistemde yeraltı dünyası son derece korkulan ve saygı duyulan bir âlemdir. Çünkü insanlar genel olarak hastalık, ölüm gibi kötü unsurların yeraltı âlemine hâkim olan tanrılar ve kötü ruhlar tarafından dünyaya gönderildiğine inanmışlardır. Bu sebepten yeraltı âleminin tanrılarının gazabına uğramamak için de kendilerini,

bu tanrılara çeşitli törenlerle kurbanlar sunma ihtiyacında hissetmişlerdir. Bu sebepten mitoloji konusu içerisinde yeraltı kavramı son derece önemlidir. Türk ve Yunan mitolojilerindeki yeraltı âlemine ait unsurlar, üzerine yaptığımız literatür araştırmamızda bu konuyla ilgili yazılmış sözlüklerden ve bizzat mitolojiyi konu alan müstakil eserlerden yararlandık. Yaptığımız kaynak taraması sonucunda yeraltı ve kötülük kavramlarının üzerine yoğunlaşarak önemli gördüğümüz hususlar makalemizde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Yeraltı, Kötülük, Yunan, Türk, Tanrı, Tanrıça

THE ELEMENTS OF THE SUBTERRANEAN WORLD IN TURKISH AND GREEK MYTHOLOGIES

Abstract

For centuries, mythology has been a belief system that people fall back upon it to make sense of the terms that cannot be understood, and in this belief system the elements of subterranean and evil are as many as incontrovertibly. One of the most important building blocks of a nation are the cultural elements of that nation. Of course, the most important of these cultural elements are belief and belief systems. In this context, mythology is an important issue that people believe before heavenly religions. The belief systems of communities living in very different geographies and having very different cultures are bears a striking resemblance to one another. Again in this context, it is a important subject to identify similar and contradictory situations in the subterranean realm of Turkish and Greek nations. In every mythological system, the underworld is a highly feared and respected world because people generally believed that evil elements such as illness and death were sent to the world by gods and evil spirits that dominated the underworld. Therefore, in order to avoid the rage of the gods of the underworld, they felt the need to present sacrifices to these gods in company with ceremonies. For this reason, the concept of subterranean is very important in mythology. In our literature research on the elements of the subterranean world in Turkish and Greek mythologies, we will examine issues that we consider as the leadingly focusing on subterranean terms by using dictionaries and individual works on mythology.

Keywords: Mythology, Subterranean, Evil, Greek, Turkish, God, Goddess.

1.Giriş

Mitoloji, mit bilimi anlamına gelir. Mit, çeşitli şekillerde tanımlanır: Mit, her zaman bir yaratılışın öyküsüdür. Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder (Artun, 2009: 35).

Mit: “Mythe” bir nevi masal, hikâye veya birçok hikâyeler silsilesi demektir; bunlar cinlerden, perilerden, devlerden, ilahlardan, kahramanlardan ve tanrılardan bahseder. Dünyada her milletin böyle hikâyeleri vardır; hatta bazı iptidai kavimler onlara hala inanırlar (Ata, 1932: 5).

Dünyamız sebepler dünyasıdır. Mitoloji ise bu sebeplere cevap arayan atalarımızın düşünme biçimidir (Bayat, 2007: 15). Mitlerin ortaya çıkış sebepleri arasında şüphesiz ki insanoğlunun anlamlandıramadığı doğal felaketleri anlamlandırma çabası vardır. Şiddetli yağın yağmur sonucunda sel felaketiyle karşılaşan insanlar yahut denizde iken bir fırtına ile dev dalgalarla boğuşan gemiciler vb. gibi doğa olayları karşısında yaşadıkları çaresizlik ve kayıplardan dolayı insanlarda bir tapınma ihtiyacı doğmuştur. Hâl böyle olunca yağın yağmurdan dolayı göksel olaylarla ilgilenen tanrılar; kıtlık olmasın, toprağın verimi ve bereketi artsın diye bereket tanrıçaları; insanların canını almasın, insanlara bela musallat etmesin diye yeraltı (kötülük) tanrılarını yaratmışlardır.

Genel anlamıyla mitler evrenin ve insanın yaratılışı, dahası doğa güçlerinin birer dev olarak türettiği tanrılar hakkında ana soruları da cevaplıyor (Estin vd. 2002: 1).

Her toplumun kendine özgü mitolojisi vardır ve bu mitler temsil ettiği topluluğun aynası gibidir. Mitolojiler toplumdan topluma farklılık gösterdiği gibi ortak yanları da çok bulunmaktadır. Mitolojilerdeki bu benzerliklerin sebebi şüphesiz ki dünyanın neresinde olursa olsun insanoğlunun korktuğu olayların benzerlik göstermektedir. Çin'deki bir insan da selden korkmaktadır, Anadolu'da yaşayan bir insan da selden korkmaktadır. Bu tamamen insanlığın doğasında olan bir olaydır. İnsan doğası gereği anlamlandıramadığı şeyden korkma eğilimindedir. Bu yüzden çok uzak toplumların bile mitolojilerinde benzer hususlar vardır. Mitolojide geçen öykülerin hepsi hayal ürünü değildir. Buna bir örnek verecek olursak, bütün kutsal kitaplarda geçen tufan olayı, aynı zamanda çok eski uygarlıkların yarattığı mitlerde de yer almıştır. Yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda da tufan hadisesinin gerçek olduğu ispatlanmıştır (Erdoğan, 2007:3).

Mit, insanları tabii hadiselerin sebebini araştırmaya sevk eden içgüdüsel bir ihtiyaçtan doğar. Bu ihtiyaç medenî insanda olduğu gibi ilkel insanda da vardır. İnsanoğlu nereden gelip nereye gittiğini; hayatın ve ölümün ne olduğunu; gökte yıldızların hangi esrarengiz tesirlere uyup hiç yollarını şaşırmadan döndüklerini; pınarların yerden nasıl fışkırdığını; fırtınaların niçin kopup yağmurun nasıl yağdığını bilmek ister. Doğada gerçekleşen her şey insanların, bu olaylara hayran olmasına ve bir korku duymasına sebep olur. Eski insanların yaşayışı düşünüldüğünde bugün modern insanlara basit görülen şeyler, o dönemin insanları için anlamlandırılmayan ve dolayısıyla korkulan hadiseler olarak gözükmekteydi. Nihayet bu ilkel insanlar, evrende birçok hususlarda insana benzemekle beraber kudretleri, faziletlerinin veya kusurlarının büyüklüğü itibarıyla insandan çok üstün birtakım tabiatüstü insanlar, hayvanlar bulunduğu kani olur. Bunlara, temsil ettikleri muhtelif tabii hadiselerle uygun, az çok karışık maceralar izafe eder. O ilâhların, şeytanların, cinlerin yaptıklarını, sözlerini anlatan bu maceraların tümü o kabilenin mitolojisini oluşturur (Ata, 1932:6).

Tarihte adı geçmeyen artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer. Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destanın konusudur. Mitolojinin konusu sadece kahramanlık destanlarından ibaret değildir. Mitolojinin konusu dinler tarihi araştırmaları ile yakından ilgilidir (Ögel, 1993:XVII-XVIII). Mitolojinin temel konusu tanrı ya da tanrısal varlıklar, âlemin ve insanın menşei ve tanrı-âlem, tanrı-insan ya da insan-âlem ilişkileridir (Gündüz, 1998: 109). Mitolojiyi diğer sıradan hikâyelerden ayıran en önemli fark onun kutsal olanı anlatmasıdır (Sami, 2004:15).

İlkel mitler; tanrıların, evrenin, insanların yaratılış ve ortaya çıkışlarını anlatmaktadır. Ancak bunların yanı sıra ilk günahı, âlemin kökenini, tanrıların insanları nasıl cezalandırdıklarını, avcılığın ve hayvancılığın başlangıcını, bitkilerin ilk olarak nasıl ortaya çıktıklarını, ateşin elde edilmesini, cinsel hayatın başlangıcını, yeryüzünün ilk çiftini, ilk aileyi, âdetlerin, kurumların, törenlerin, teknik bilgilerin kökenine de ilkel mitler ortaya koymaktadır (Eliade, 1993: 70-72).

Mitos; her ne kadar sanat, sanat tarihi, edebiyat, tarih, psikoloji ve müzik gibi birçok bilim dalıyla ilgili olup onlarla çoğu zaman malzeme alışverişi yapsa da o her şeyden evvel birer dinî metindir (Sami, 2004:17). Mitler bu bakımdan kutsalın hikâyesini anlatan inandırıcılığı oldukça yüksek metinlerdir.

Dünyanın neresinde ortaya çıkmış olursa olsun mitler, belli başlı hadiseler bakımından birbirlerine benzemektedirler. Örneğin dünyanın her yerinde yaratılmış olan mitlerde tanrılar ana hatlarıyla gökyüzü, orta dünya (yeryüzü) ve yeraltı olmak üzere üç kategoride ele alınıyorlar. Bu tanrıların özellikleri, tasvir ediliş biçimleri, yaşadıkları yerler, sahip oldukları güçler hemen hemen benzemektedir. Peki, bu benzerlikler veya farklar nelerdir?

Bu çalışmanın temel sorusu işte budur. Bu sorulara cevap aranırken çalışmanın alanını yeraltı âlemi ve yeraltı âleminin bünyesinden ayrı düşünülemez olan kötülük unsurları ile sınırlandırılıp Yunan ve Türk mitolojilerinin karşılaştırılması yapılmıştır.

2.Yunan Mitolojisi

Yunan mitolojisi; Yunanca konuşan halkların M.Ö. 2100 dolaylarında Balkanlardan Akdeniz'e ilk göçleriyle başlayan özgün bir kültürel etkileşimin sonucunda var olmuştur. Göç eden bu halkın kökeninin Hint-Avrupa geleneğine dayandığı düşünülmektedir (Dağıstanlı, 2009: 108).

Yunanlardan günümüze kadar gelebilen en eski belge, M.Ö. 9. yüzyılda yaşadığı iddia edilen Homeros' un İlyada ve Odysseia'sıdır. Bu bilgiye dayanarak Yunan mitolojisinin M.Ö. 1000 yılı dolaylarında Homeros ile başladığı düşünülmektedir (Hamilton, 2006:6).

Eski Yunanlar, tanrıların insan varlığının en üstün suretleri olarak görüyorlardı. Tanrılar göğün uzaklarında bir yerde oturuyor, dünyaya hükmediyorlardı. Özellikle, Tesalya'daki 3000 metre yüksekliğinde ekseriya bulutlarla kaplı olan Olimpos dağının tepesinde oturdukları tasavvur edilirdi. Tanrıların ve insanların babası, gök tanrısı Zeus burada hüküm sürerdi. O, hak ve adaletin, dünya nizamının ve kaderin koruyucusu idi. Homer'e göre o, insanlarla doğrudan doğruya ilişki kurmayan, elçileri vasıtasıyla görüşen tek tanrıydı. Zeus'un bu şekilde yüceltilmesi politeist dinlerin pek çoğunda olduğu gibi, Yunanlılarda da henoteizme karşı bir meylin varlığını göstermektedir. Bu yüceltmede, tanrıların bir kısmı Zeus'un bünyesinde kaybolmuş ve bazıları da Zeus'un çeşitli isimlerinde yaşamaya devam etmiştir (Sarıçioğlu, 2002:69).

Yunanlar tanrıların sayısını, oluşan düşünce değişikliğine bağlı olarak birçok kez artırmışlardır. Âyinler, bayramlar zamana ve yöreye göre değişir, ancak başlıca tanrılar, mitler, tapınaklar ve kurbanlar hepsinde ortaktır. Tanrılar her şeyi ve herkesi görürler, her şeyden haberdar olurlar. Kendi varlıklarını çeşitli sembollerle gösterirler. Beğenmedikleri herhangi bir olay olduğu zaman insanlığın üzerine felaket gönderirler. Yahut beğendikleri bir davranış söz konusu ise insanları ödüllendirebilirler. Tanrıların birçok sorumluluğu vardır şüphesiz ki bu sorumluluklar

arasında en önemlisi doğa olaylarıdır. Tüm doğa olaylarının tanrıların sorumluluğunda olduğuna inanılmaktadır. (Estin vd. 2002: 2,3).

Yunanlar özellikle kendi sitelerini ve oturdukları yeri koruyan tanrıya bağlıdırlar. Tanrılar kişinin yaşamına karıştıkları gibi sitenin de yaşamına karışırlar. Tanrılarla âyin ve dua ile ilişki kurulur, cevapları da rüya ve kehanetten beklenir idi (Estin vd. 2002:2,3).

Homer'in anlattığı eski Yunan tanrıları, Aristo'nun da ifade ettiği gibi ölümsüz insanlardı. Yunan tanrıları ahlâkî bakımdan, insanlardan pek üstün değillerdi. İnsanlar gibi yaşamaktadırlar. Evlenip çocuk sahibi olabilirler yahut evlenmeden beğendikleri tanrı veya insanlarla ilişkiye girebilirler, yemekler yiyip eğlenceler verebilirler, yas tutabilirler, üzülüp ağlayabilirler, sinirlenip kızabilirler ve hatta günaha girip arınmak için yöntemler arayabilirler. Görüldüğü gibi Yunan tanrıları daha insanî yaşamaktadırlar. Her işlerinde gizli bir maksatları bulunurdu. Bu sebeple kendilerine güven duyulmazdı. Bu tanrılar insanlardan sadece kuvvetçe üstünlerdi. Dünyada otururlardı. Kralların Zeus'un soyundan geldiğine, onları Zeus'un kral seçtiğine inanılırdı. Krallar, Zeus'un yeryüzündeki temsilcileri olarak ayınleri idare etmekle yükümlü idiler. Aynı zamanda, başrahip sayılırlardı. Ancak Firavunlar da görüldüğü gibi, açık bir ulûhiyet iddiasında bulunmazlardı. Zeus adına, hak ve adaleti tesis etmeye çalışırlardı (Sarıkçıoğlu, 2002: 71).

3. Türk Mitolojisi

Bin yıl önce tek tanrılı bir din olan İslam'a katılan ve bu nedenle de pagan dönemdeki gelenekleriyle resmî olarak bağını koparan bir halkın mitolojisi hakkında konuşmak oldukça zordur (Boratav, 2012: 9).

Türk mitolojisi, birçok araştırmacıya göre aynı Tengricilikte olduğu gibi tektanrıcı bir temelden, zamanla çoktanrıcı bir biçime doğru gelişmiştir. Ayrıca tarihi Türk halklarının temasa geldikleri Zerdüştlük, Mani dini ve Budizm de Türklerin mitolojisinden izler devralmıştır. Bu yüzden genel bir tanım olan Türk mitolojisine, inançtaki farklı unsurlar göz önünde tutulursa Türk mitolojileri demek daha doğru olabilir (Karakurt, 2012:889).

Türk Tanrıları genel olarak iyilik yapmaktan hoşlanırlar. İyilik yapmayı, bereket ve bolluk dağıtmayı, adaletli olmayı ana görevlerinden bilen Türk tanrıları her zaman mert ve doğrudurlar. Tanrıçaların da birçoğu şefkatli, merhametli ve cömerttirler. Türk mitolojisindeki kötülük tanrılarının sayısı çok değildir. Bu kötülük tanrılarının hizmetinde kötü ruhlar, zebaniler, cinler, şeytanlar bulunuyordu; tüm kötülükler işte bu hizmetkârların vasıtasıyla yapılmaktaydı (Erdoğan, 207: 43).

Türk Tanrıları, Yunan tanrıları gibi yaşamamaktadır. Türk tanrıları muhafazakârdır. Yunan tanrıları gibi sevişmezler, evlilik dışı ilişki yaşamazlar, insanlarla ilişkiye girmezler, çapkınlık yapmazlar. Zaten bu gibi davranışlar Türk töresine de uymamaktadır. Yunan tanrılarının yaşam şekli insana daha yakındır. Tıpkı insanlar gibi günaha girebilirler, cezalandırılabilirler. Oysa Türk tanrıları şekil olarak insana benzer bir biçimde tasavvur edilseler bile yaşantı olarak insandan daha üstün bir şekilde yaşamaktadırlar. Günaha girmezler, ceza alacakları herhangi bir olayın içerisinde bulunmazlar. Kısacası Türk tanrıları insandan daha temizdir.

Türk tanrıları da Yunan tanrıları gibi göklerde, yeryüzünde dağ, nehir vb. gibi yerlerde ve yeraltında ikamet etmektedirler.

4. Türk ve Yunan Mitolojilerindeki Yeraltı Âlemine Ait Unsurlar

Türk ve Yunan toplulukları birbirinden çok farklı kültürlere sahip olmakla beraber her iki toplumunda yaratmış olduğu mitlerde benzer özellikler mevcuttur. Bununla birlikte kültürel farklılıklardan kaynaklı olduğu düşünülebilecek bazı farklar da söz konusudur.

Hades-Erlik Han

Hades; Kronos'un oğlu ve baş tanrı Zeus ile deniz tanrısı Poseidon'un kardeşi olan yeraltı ve ölümler âleminin tanrısıdır. Bu üç kardeş arasında ülkeler taksim olunurken yerin altı ve cehennem âlemi Hades'in hissesine düşüncü, o da göğü Zeus'a ve suları Poseidon'a bıraktı, yerin altına ve ölümler diyarına indi. (Uraz: 69) Bu sonuçların geri dönülmez olduğu yolunda birbirlerine söz vermişlerdi. Bu bölüşmeye göre 'toprak' hepsinin ortak mülkü olacaktı (Agizza, 2001: 139). Hades yeraltının efendisi olduğu gibi yeraltı zenginliklerinin de sahibidir. Bu yüzden ona Plüton (Zengin) de denir. (Bayladı, 1995: 49) Hades sözcüğünün bir başka anlamında ise 'görünmez' demektir. Bunun sebebi de yüz kollu devler olan Kykloplar tarafından kendisine verilen ve Hades'in sembolü olan görünmezlik miğferine sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Graves 2010: 45).

(Poseidon konuşur):

Dünya üçe bölündü, üçümüz de aldık

payımızı,

kura çekildi, köpüklü deniz düştü bana...

Sisli karanlıklar ülkesi düştü Hades'in

payına... (Erhat, 1996: 209)

Yeraltı âleminin tanrısı olan Hades, ışığın hiçbir zaman giremediği derinliklerde, ölümlerin dünyasında hüküm sürmekte idi (Tollu, 1957: 87). Hades bitkisiz ve ışısız, acılar ve üzüntüler yerinin, 'kara toprak' denilen yerin tartışılmaz efendisi oluyordu. Korkunç ırmaklar, ne olduğu belirsiz bataklıklar arasında, dünyanın bittiği yerde bulunan konutu sonsuz geceyle kuşatılmıştı (Agizza, 2001:139). Bu ülkede Akheron (acı nehri), Pryphlegeton (ateş nehri), Kokytos (gözyaşları nehri), Lethe (unutma nehri) ve Styks (kin nehri) akar (Bayladı, 1995: 50). Styks ırmağı cehennemi yani Tartaros'u yedi defa dolaşan en büyük ırmak idi. Tanrılar bu ırmak üzerine yemin ederlerdi (Tollu, 1957: 93).

Tanrıların bile çekindiği Hades'in adı bile, şüphesiz ki insanlara korku vermeye yetiyordu. Onu, yenilmez, haşin, geçimsiz, katı yürekli, iğrenç lâkaplarıyla anıyorlardı. Hades'in işi ise adeta bir otelci gibi Hermes'in getirdiği ölümleri kabul etmektir (Tollu, 1957: 87). Hades gelen herkesi yaşadığı yere yani Tartaros'a büyük bir konukseverlikle kabul eder. Ancak söz konusu onun mülkünden çıkmak ise bu durum hiç de kolay değildir hatta imkânsızdır, çıkmak isteyenlere kapıları sıkı sıkıya kapalıdır (Bayladı, 1995: 49). Buyruğu altına giren hiçbir ruhun krallığından kaçmasına izin vermemesi ve Tartaros'a gidip sağ olarak dönmeyi başaran ve oranın nasıl bir yer olduğunu

anlatan çok az sayıdaki insanın varlığından dolayı Hades, kendisinden en çok nefret edilen tanrı unvanına sahipti (Graves, 2010:149).

Ölülerin ruhu Hades'e indiğinde, yanlarında hep iki 'obolos' olurdu. (Obolos, Drahmi'nin 1/6'sı değerinde olan gümüş, metelik bir Yunan parasıdır). Bu parayı ölenin yakınları cesedin yanı başına koymayı ihmal etmezlerdi. Herhangi bir dönüş umudu bulunmadığından geçişi zor olan Tartaros Kapısı'na vardıklarında asık yüzlü Styks ırmağının kayıkçı Kharon'un ücretini ölüler bununla öderlerdi. Böylelikle Kharon ruhları alarak, Styks ırmağının öte yakasına yani Hades'e götürürdü (Agizza, 2001: 139). Fakat bu nehirleri aşmak kolay değildi. Cehennem alevli bataklıklarını, çamurlu sularını herkes geçemezdi. Mezarsızları yahut kendisine yol masrafını ödeyemeyenleri, cehennem ihtiyar kayıkçısı kuvvetli bir kürek darbesiyle merhametsizce dışarı atardı. Bu suretle açıkta kalanlar yüz sene bu nehirlerin bir kenarından öbür kenarına giderek beyhude yere kollarını uzatarak bağırırlardı (Tollu, 1957:93). Sonunda Hades'e ulaşan ruhların günahlarına göre yargılanıp nereye gideceklerine karar verilirdi. Bu mahkeme Hakikat Meydanı'nda yapılırdı ve bu mahkemede Hades'in üç yardımcısı vardı. Bunlar; Eski Girit Kralı olan Minos, Eski Ege Adası Kralı olan Eaque ve Minos'un kardeşi Rhadamanthe'dir (Agizza, 2001: 139).

Hades, yerin altından hemen hiç çıkmadığından fazla macerası da yoktur. Bir defasında Kore'yi kaçırmak için dışarı çıkmış, bu da onun bilinen tek öyküsüne konu olmuştur. Bir de Herakles tarafından yaralandığında yarasına baktırmak için Olympos'a hekim tanrı Paian'ın yanına çıkmak zorunda kalmıştır (Bayladı, 1995: 49).

Hades, Demeter'in kızı olan Kore'ye âşıkta ama Kore'nin babası Zeus, genç kızın sonsuza dek karanlıklar ülkesinde kapalı kalmasının Demeter'in hoşuna gitmeyeceğini bildiği için bu evliliğe razı olmuyordu. Bu durumda Hades, Kore'yi kaçırmaya karar verdi (Grimal, 1997:223).

Zeus daha sonra Hades'ten Persephone'yi annesine yani Demeter'e geri vermesini istedi ve bu iş için ulaşı olarak kullandığı oğlu olan Hermes'i görevlendirmişti. Hades ise bu durumu kabul etmiş ancak karısının kendisine geri gelmesi için karısına bir nar tanesi yedirmişti. Ölüler diyarına ayak basan ve orada herhangi bir şey yiyen bir kimse artık bir daha canlılar dünyasına çıkamazdı. Bu yüzden, Persephone her yılın üçte birini Hades'in yanında geçirmek zorunda kaldı (Grimal, 1997: 223). Persephone ve Hades'in beraberliğinden çocukları olmamıştır.

Toprağın altında gizlenmiş bütün zenginlikler; mücevherler, elmaslar, yakutların hepsi Hades'e aittir. Bunların dışında, bazılarının aslında Helios'a ait olduğunu ileri sürdükleri Erytheia Adası'nda bir sığır sürüsü de yeraltı tanrısına aittir. Ayrıca Yunanistan'da birkaç kasvetli tapınaktan başka Hades'e ait yeryüzünde herhangi bir mülk yoktur (Graves, 2010: 149).

Yeraltı tanrısı bu kadar zenginliğe sahip olmasına rağmen tanrılar Hades'i aralarında pek görmek istemezlerdi. Hades'in kimseden korkusu yoktur. Tek çekindiği şey, Poseidon'un yerleri sarsarken ölüler dünyasının duvarlarını çatlatması ve orada yaşayanların durumlarını gözler önüne sermesidir (Bayladı, 1995: 49).

Tanrılar ve insanlar arasında en seilmeyen ve en korkulan tanrı olan Hades için Yunanlılar özel bir kurban töreni yapmaktaydılar.

Rahip, kurbanın boynuzlarının arasında tütsü yakarmış; sonra da, hayvanı bağlar, abanoz kabzalı ve yuvarlak ağızlı bir bıçakla karnını yararmış onun. Hayvanın butları doğrudan doğruya tanrıya ayrılmış. Bu iş karanlıkta yapılmış, kurban da kara renkli olurmuş; dahası, hayvanı siyah bağlarla bağlarlarmış. Hayvan kesilirken de kafası yere doğru çevrilirmiş (Bayladı, 1995: 50).

Hades'in kapısında bekçilik yapan korkunç bir köpek vardır. Bu köpeği adı Kerberos'dur. Kerberos, her zaman pusuda bekleyen ve Tartaros'a giren insanlara sırtışarak onları içeriye çekmeye çalışmaktaydı. Fakat bir defa içeriye girildikten sonra oradan çıkmağa teşebbüs edenlere saldırır, üç tane çenesinin kara dişleriyle onları paralardı (Tollu, 1957: 92). Tartaros'a giren ruhlar bir daha dışarı çıkamazlardı ancak yerlerine başka ruh koyarlarsa dışarı çıkabilirdi.

Ölülerin tanrısı Hades, abanoz bir taht üzerinde veyahut kara atların çektiği bir arabada gösterilir. Hades'in yüzü, uzun saçlar, sık ve sert sakallarla örtülüdür. Ebedî adaletin yanılmaz hakemi olduğundan, yüzünde karanlık ve korku veren bir ifade vardır. Sağ elinde; ölülerden mürekkep sayısız orduya kumanda ettiği asası bulunur. Alnında nergisten bir taç vardır. Bazen de elinde anahtarlar bulunur. Bu da, ahirete gidenlerin tekrar hayata dönmelerine imkân olmadığını, kapıların kapalı olduğunu anlatmak içindir. (Tollu, 1957: 94).

Erlık Han: Türk ve Altay mitolojisinde kötülük tanrısıdır (Karakurt, 2012: 313). Erlık Han, ölmüş ruhların dünyasının hükümdarıdır. "Erlık" sözcüğü bazı araştırmacılara göre, kudretli anlamına gelen "erklig" sözcüğünün değişmiş şeklidir ve Altaylılara göre güçlü kuvvetli demektir (Çoruhlu, 2012: 55). Uygur, Budist metinlerinde yer alan karanlık dünyanın hâkimi ve ölüm ruhu Yama'ya "Erklig Yama" denilmektedir. Onlara göre, Yama'nın bu sıfatı şamanistlerde kötü ruhların tanrısının adı olmuştur (İndirkaş, 2007: 46).

Kara Han'ın oğludur. Yerin altında yaşar ve orada kendisine kara bir güneş yaratmış, onun kara ışığı ile yeraltını aydınlatmıştır. Erlık Han'ın yer altında damı demirden, ocağı balçıktan yapılmış bir sarayı vardır. Bunun kapısında gümüştan bir tahtı bulunmaktadır (Erdoğan, 2007: 55). Türklerin mitoslarında ve Moğollaşmış masallarda da Erklık, siyah renkli boğanın üzerine binmiş olarak tasvir edilir. Altaylıların halk türkülerinde çağır (şarap), Erlık'in içkisi olarak adlandırılır (Bayat, 2017: 22).

Dünyanın yaratılışında tanrı Ülgen'e yardım etmiştir. Ancak suyun derinliklerinden toprak çıkartma görevi esnasında kendine ait bir yer yaratma düşüncesiyle toprağın bir kısmını ağzının içerisinde tutmuştur. Ülgen, sonsuz suların üzerinde toprağı yaratmak için 'Ettim Pyutti' dedikçe Erlık'in ağzının içindeki topraklarda büyümüş ve sonunda bu toprak parçalarını tükürmek zorunda kalmıştır. Dünya üzerindeki dağlar, tepeler, kayaların işte böyle oluştuğuna inanılmaktadır (Bayat, 2017: 25).

Erlık Han, bilgisiz ve yıkıcıdır. Düzen ve barıştan hoşlanmaz. Huzura karşıdır, yeryüzünü karıştırmak ister. Sonsuz karanlıkların içinde yaşar. İradesi yoktur ve bu açıdan iradesizliği simgeler (Karakurt, 2012: 314).

Altay şamanlığında yeraltındaki ruhlarının başı olarak Erlık gelmektedir. İnsan ve hayvanlara hastalıklar, felaketler getirir. Bunu yapmasının sebebi ise kendisine kurban verilmesini sağlamaktır (Kaya, 2007: 72). Eğer insan, ona kurban sunmazsa, canını alıp yeraltına indirir. Kendisinin hâkim

olduğu bir mahkemede yeraltına indirdiği ruhu, yargıladıktan sonra onu kendisine hizmetçi yapar. Erlik, bu ruhları bazen insanlara kötülük yapmak için yeryüzüne gönderir. Bu ruhlara “körmös” adı verilir (Turan vd. 2015: 67). Bütün kötü ruhlar, körmösler, karaozotlar, ötkerler onun idaresindedir (Erdoğan, 2007: 56).

Bu kurbanların içinde en makbul olanı da koyu renkli attır. Kurbanların derileri öyle yüzülecektir ki, hayvanın başı ve ayakları kesilmeden derisi tulum halinde çıkarılabilir. Erlik'in, kurbandan olan payı bir çatal ile bağlanarak kurban yerine dikilir, geri kalan etleri de orada bulunanlar yer. Kurban kesilirken etrafa bir damla kan sıçramayacak, hiçbir kemiği de kırılmayacaktır. Kurban kesme töreni Şamanizm inancı ve gelenekleri içinde yapılır (Erdoğan, 2007: 56).

Erlik korkunç bir ihtiyardır: Gözleri ve kaşları kömür gibi kara; çatal sakalı, dizlerine kadar uzamış; yaban domuzunun azı dişlerine benzeyen bıyığı bulunmaktadır. Saçları kapkara ve kıvrıktır. (Erdoğan, 2007: 56).

Çenesi tokmağa, boynuzları ağaç köklerine benzer. Bıyığı kıvrılarak kulağına asılmıştır. Vücudu yılanlarla kaplıdır. Domuz boynuzlu, öküzünün sırtında yolculuk yapar. Kana benzer parlak yüzlü bulunmaktadır. Erlik'in, kara demirden kılıcı ve kalkanı vardır. Bineği kara at ya da kara boğadır. Körüğü, çekici ve örsü vardır (Karakurt, 2012: 313,314).

Bir Şaman duasında: “Bindiği kara küheylân, döşeği kara kunduz derisinden, beline kuşak yetişmez. Göz kapağı bir karış, kara bıyık, kara sakalı. Kovası kişi göğsünden, kadehi kurumuş kafatasından kılıcı yeşil demirden kürek kemikleri yassı demirden, dizgini kara ipekten, kamçısı karayılan...” denilmektedir (Erdoğan, 2007: 56).

Erlik'in yedi ya da dokuz oğlu ve iki ya da dokuz kızı olduğuna inanılmaktadır. Onun dokuz oğlu olarak Karaş, Mattır, Şingay, Kömür Kan, Badış Biy Yabaş, Temir Kan, Uçar Kan, Kerey Kan'ın adları belirtilir. Onun kızlarının fazla bir işlevi olmamakla beraber, şaman Ülgen'e çıkarken bu kızlar şamanı yataklarına çağırarak, yolundan koymaya çalışırlar. Şaman görevini unutup bunların cilvelerine aldanırsa başka ruhlar tarafından cezalandırılır ve kurbanın tanrı katında kabul edilmesi işi tehlikeye girer. Bu kızlardan yalnızca ikisinin ismi bilinir; sekiz gözlü Kıştey Ana ve Erke Soltan (Çoruhlu, 201:56). Bazı şaman dualarında söz konusu kara kızlara “utanmaz maskaralar” denildiği de bilinmektedir (Turan vd. 2015: 67)

Erlik'in başında yer aldığı kötü ruhlar zümresi insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirirler. Bunlar daha ziyade korkunç şekilli yaratıklar ya da cinlerden meydana gelir. Kötülük ilahı olan tanrı Erlik'in, Ülgen tarafından yaratılmış olup, cehennemin üzerindeki bir yerde, Radloff'a göre aşağı dünyanın beşinci ya da dokuzuncu katında oturduğu da düşünülmektedir (Çoruhlu, 2012: 55).

Erlik'in himayesindeki tüm kötü ruhlara “kara nemler” veya Uygurca'da şeytan anlamına gelen “yekler” adı verilir. Yakutların kötü ruhları “abası” iken, kötü ruhlara karışan “fena insanların” canlarına da “uör” denilir (Turan vd. 2015: 68).

Erlik ile ilgili anlatılar genellikle dünyanın yaratılışı ve ilk insanın yaratılışına aittir. Maydere, kadını yarattıktan sonra ona nasıl can vereceğini bilmediği için tanrı Ülgen'i beklemeye başlamıştır.

Bunu fırsat bilen Erlik Han da yerin altından çıkararak, Maydere'nin yokluğundan faydalanıp “demir komus” adlı müzik aleti ile dokuz dilde üfleyerek kadına ruh vermiştir. O günden itibaren kadınların yedi çeşit huya, dokuz çeşit dile sahip olduğuna inanılmaktadır (Bayat, 2017: 27).

Bu anlatıların hemen hemen tamamına yakınında ister Maydere olsun, ister Ülgen olsun ilk insanı yarattıktan sonra ona nasıl ruh, can vereceğini düşünmek için insanın yanından ayrılmaktadır. Bu ayrılık süresince de insanı Erlik Han'dan korumak için başlarına tüysüz bir köpeği bekçi olarak tayin etmektedirler. Ancak tüm anlatılarda Erlik Han, köpeği soğuktan koruyacak bir kürk, asla yırtılmayacak bir ayakkabı ve karnını doyuracak yemek ile kandırıp insana ruhu üflemedir. Aslında Erlik Han'ın vadettiği kürk köpeğin postu, altı yırtılmayan ayakkabı köpeğin pençesi ve yemek dediği ise insanın köpeğe verdiği yiyecektir (Bayat, 2017: 28).

İnsana ruh verme işi Erlik Han vasıtası ile olunca tanrı Ülgen, ilk olarak insanın kirlenmiş olduğunu düşünerek insanları yok etmeyi düşünmüş. Ancak daha sonra bu kötü kokan insanların dışını içine, içini de dışına çevirmekle meseleyi çözmüştür. O nedenle insanın alacası içindedir, dışı ise aldatıcıdır (Bayat, 2017: 29).

Erlik, yeryüzü yaratılırken türlü hüner ile kendine ait bir mekan almıştır ve bu mekanı kara bir güneş yaratarak aydınlatmıştır. Erlik'in himayesinde olan hizmetçiler üremekten men edilmiştir. Bunun için Erlik Han, demiri döve döve kendine kara neme, körmös adında bir sürü hizmetçi yaratmıştır (Bayat, 2017: 34).

Ülgen'in yardımcısı olan Mangdışire, Erlik Han'ın yaptıklarına bakmaya gidince çok şaşırır. Erlik, onun yanında ayıyı, porsuğu ve köstebeği yaratmış. Magdışire engel olmaya çalışınca da Erlik Han, bakır bedenli Kerey Han ve ince belli Karaş sayesinde Mangdışire'yi oradan uzaklaştırmıştır. Daha sonra Ülgen'in emri ile Mangdışire, Erlik Han'ın yarattığı dünyayı başına yıkmıştır ve bu dünyadaki kötü unsurlar dünyanın birçok yerine dağılmıştır ve insana musallat olmuşlardır (Bayat, 2017: 34).

Erlik'in hizmetçisi, ölüm meleği Tınalış Aldaçi veya Usmekçi ise ölümlerin ruhlarını alıp Erlik'in meskenine götürür. Erlik ise kendisi yeraltı dünyasının “altıngı oron” veya “alış yer” olarak bilinen katında, kara çamurdan yapılmış sarayda veya başka bir varyanta göre kara demirden duvarları olan sarayda yaşar (Bayat, 2017: 36). Radloff'a göre Erlik'in oturduğu tabakadan daha aşağıda günahkârların sürüldüğü cehennem bulunmaktadır (Çoruhlu, 2012: 55). Erlik Han'ın yaşadığı yeraltı dünyasında insanların gözyaşlarından oluşmuş olan Toybadım (Doymadım) adında bir ırmak bulunmaktadır. Bu nehrin girişinde “Abra” veya “Yutpa” olarak adlandırılan varlıkların yaşadığı bilinir. Toybadım, Bay Tennis'e açılır. Toybadım'ın üzerinde at kılından bir köprü vardır. Ölen insanların ruhları bu köprüden geçmeye mecbur edilir (Bayat, 2017: 36).

Persephone/ Hekate –Kara Umay

Persephone: Ölümler diyarı tanrıçası ve Hades'in eşidir. Zeus'la Demeter'in kızıdır. Persephone, amcası Hades tarafından kaçırılmadan önce bilindiği ismi Kore, adıyla da anılmaktadır (Erhat, 1996: 435)

Persephone'nin başlıca efsanesi, amcası Hades tarafından kaçırılması hikâyesidir. Hades, Persephone'ye âşık olmuştur ve genç kız nymphalarla birlikte Sicilya'da Enna ovasında çiçek

toplarken onu kaçırdı. Bu kaçırma, Zeus'un yardımıyla ve Demeter'in yokluğu sırasında gerçekleşmiştir (Grimal, 1997: 633)

Hades tarafından kaçırılan Kore, Ölüler Ülkesi'nin kraliçesi olduktan sonra Persephone adını aldı. Kızının kaçırılmasından sonra kahrından deliye dönen Demeter, doğaya bereket vermeyi kesince devreye baş tanrı Zeus girerek, Hades'in yılın belli bir bölümünde Persephone'yi annesi Demeter'e göndermesini sağlamıştır. Böylece doğa tekrar canlanmıştır (Korkmaz, 2011: 262).

Persephone, Ölüler Diyarı'nın kraliçesi olmasına rağmen bazı mitoslarda oldukça nazik bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin; Persephone, araya girerek Menoites'in hayatını bağışlaması için Herakles'e ricada bulunması Ölüler Diyarı'nın kraliçesinden beklenmeyen bir davranıştır (Graves, 2010: 685). Yaşadığı yere zıt bir tutum içerisindedir onun bu tavrı. Ancak bazı mitoslarda ise yaşadığı yere uygun olarak davranmaktadır, oldukça kötü ve acımasız olduğu kocasından altta kalmadığı ifade edilmektedir. Persephone; amansız, insafsız, yürekleri hiçbir yakarış, hiçbir sunu ya da kurbanla yumuşamayan korkunç tanrılar sayılırlar (Erhat, 1996:209). Persephone'nin bu bir iyi bir kötü oluşu belki de yılın belli bir dönemini annesi Demeter ile yeryüzünde geçirmesinden kaynaklanabilir. Ne de olsa Persephone kaçırılmadan önce iyi tanrılar kategorisinde olan bir doğa tanrıçasıydı.

Hekate: Ölüm Tanrıçası, Hekate ya da Hekabe dişi köpek olarak tasvir edilmektedir. Bunun sebebi köpeklerin ölümlere ait cesetleri yiyip, kafalarını Ay'a doğru kaldırarak ulularından kaynaklanır (Graves, 2010: 161). Halk inanışında yeraltı dünyasının, büyücülüğün tanrıçası olup yeryüzüne hayaletler göndermekte kendisi de insanlara hayalet formunda görünmektedir. Hekate genellikle hayalet Empusa, vampir kız Lamiyalar uluyan köpeklerle birlikte tasvir edilir (Öztürk, 2009: 458). Hekate'nin üç vücudu, üç kafası vardı. Biri dişi kurt, ikincisi dişi köpek, üçüncüsü de kısrak görünümündeydi. Sihir ve büyü işlerinde en başta gelen üç biçimli Hekate, hayallerin, gölgelerin kraliçesiydi ve genellikle elinde bir meşaleyle görülürdü (Agizza, 2001: 142). Hekate bazı anlatılarda da Persephone'nin yardımcısı olarak ele alınıp, Persephone'nin yeraltında zamanının çoğunu kocası Hades yerine Hekate ile geçirdiği anlatılmaktadır.

Empousa: Yunan Mitolojisinde Hekate'nin korkunç görünümü olan yardımcısıdır. Empousa'nın bir ayağı tunçtandı, öteki ayağı tümden katır pisliği ile kaplıydı. Leş yerdı ve yırtıcı hayvanların görünümünü almakta çok becerikliydı. Bazen de bir kimseyi çekip sonra üzerine hücum edebilmek için, çekici genç kızlara benzetirdi kendini (Agizza, 2001: 142). Erkek kurbanlarının karşısına genellikle bir genç kız kılığına girerek çıkarlar ve onlarla geceleri ya da güpegündüz birlikte olduktan sonra da kurbanlarının kanlarını son damlasına kadar içip öldürürlerdi (Graves, 2010: 243). Her türlü kılığa girebilen Empousa özellikle kadınlara ve çocuklara görünüp onları korkuturdu (Grimal, 1997: 170).

Kara Umay: Türk Mitolojisinde Umay Ana'nın vasıflarının zıttının yüklendiği kötü iye ya da tanrıça konumunda karşımıza Kara Umay çıkmaktadır. Kara Umay, tıpkı Albastı gibi yeni doğmuş bebeğin canını alır ya da lohusa kadının ciğerini çalıp yiyen kötü bir ruhtur (Bayat 2017: 54).

Yunan Mitolojisinde yeraltı âlemine mensup olan tanrıçaların pek bilindik mitosları yoktur. Bu durum onları kötülük yapmaktan mahrumlanmış gibi göstermektedir. Genellikle acımasız, insafsız olarak ele alınsalar da hiçbir unsura ait bilindik bariz kötülükleri olmamıştır. Bunun

yanında Türk Mitolojisinde ise yeraltı âleminin tanrıçası niteliğinde karşımıza büyük bir tanrıça çıkmamaktadır. Türk Mitolojisinde kötülük yapan dişi varlıklar genellikle kara iyeler, ruhlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bunların kötülükleri genellikle kadınlara ve yeni doğan bebeklere dokunur. Sadece bebekleri öldürür veya lohusanın canını alırlar. Yunan Mitolojisinde ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Yeraltı Âlemine Mensup Diğer Unsurlar

Türklere Ait Olan Unsurlar

Albastı/ Alkarısı: Altaylı Türk boylarında Erlik'in maiyetinden birisi olduğuna inanılan söz konusu iye, lohusa kadınları, yeni doğmuş bebekleri ve aynı şekilde ahırda bulunan ve haneden sayılan (inek, at gibi) dişi hayvanlar ile yavrularını basmasıyla tanınır (Turan vd. 2015: 68). Alkarısı, su merkezli bir iyedir. İnanca göre Al Karısı su kenarında yaşamakta veya kapıp kaçırdığı yeni doğum yapmış annenin veya bebeğinin ciğerini su kenarında yemektedir. Bilhassa yıkık su değirmenlerini mekân tutmaktadır (Kalafat, 2012: 197).

Kara Kura: Türk Mitolojisinde yeni doğum yapmış kadınları basarak ciğerlerini yiyen, kâbus görmelerine sebep olan bir Al Karısı varyantının adıdır. İnanişe göre uyuyan kadınların göğsüne çıkarak kedi gibi mırıldanır, basılan kadın ayak parmağını oynatmayı başarabilirse bu görünmez yaratıktan kurtulmayı başarabilir (Öztürk, 2009: 556). Ayrıca Çoruhlu' ya göre (2012: 57) Kara Kura bir keçiye benzeyen ve erkekleri boğmak için üzerine atlayan kedi büyüklüğünde bir yaratıktır.

Çarşamba Karısı: Türk Mitolojisinde çarşamba günleri öfkelenen bir kadını tanımlar (Boratav, 2012: 49). Çarşamba gecesi işe başlanırsa, kızan ve o eve kötülük yapan kötücül çirkin bir kadın olarak tanımlanan Çarşamba Karısı, gelip -genelde- evin çocuğunu her kesin gözü önünde alıp götürür. Haftanın belirli bir günü, yarım kalan işlerin olduğu evlere gelerek işleri karıştıran, insanlara kötülük yapan dişi varlık olarak tanımlanır (Karakurt, 2012: 246).

Kara Koncolos: Türk Mitolojisinde kış aylarında yakaladığı herkese çeşitli sorular sorup bilemediği takdirde onları bir tarakla öldüren kötü bir varlıktır (Çoruhlu, 2012: 57). Bu nedenle kötülükleri için ortada dolaştığına inanılan zamanlarda, tarakların gizlenmesine dikkat edilir. Yiyecek ve içecekleri pisletir; uyuyanları yakınlarının sesini taklit ederek kaçar ve çağırdığı kişi uyanamayıp peşinden giderse donarak ölür. Bazı bölgelerde eve girmesini engellemek için pancar kullanılır (Boratav, 2012: 83).

Karabasan: Türk Mitolojisinde uykuyla uyanıklık arasında olan kişi o geldiği zaman geldiğini hissetmekle birlikte kurulmak için herhangi bir harekette bulunamaz (Çoruhlu, 2012: 58). İnanca göre kişinin, üzerine doğru süzülen karanlık görüntünün ağzını kapattığından, nefesi kesilir ve hareketleri kısıtlanır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan birisi konuşamaz, bağıramaz, herhangi bir şekilde kımıldayamaz. Yine inanca göre bazılarının sol avucunda üç deliği vardır ve insanlar bu delikler sayesinde nefes alıp kurtulma imkânı bulur (Turan vd. 2015: 72).

Körmez: Eski Türk inanç sisteminde yer alan kötü ruhlardan biri de bastığı insanların ruhunu yer altına götüren "Körmez"dir (Turan vd. 2015: 74). Altay Türklerinde bebek altı aylık olana kadar

aynaya baktırılmaz. Zira bu dönemde bebek aynaya bakarsa ‘körmez’ olarak bilinen şeytani göreceğine inanılır (Kalafat, 2012: 63).

Yunanlara Ait Olan Unsurlar

Ekhidna: Yunan Mitolojisinde gövdesinin üst tarafı kadın şeklinde, alt tarafı ise iki bacak yerine yılan kuyruğuyla son bulan bir canavardır (Grimal, 1997: 166). Dişi yılan da denilmektedir. İçinde doğduğu mağarada yaşar, kurbanlarını da orada parçalayıp çiğ çiğ yerd (Agizza, 2001: 142). Canavar türünden birçok çocuğu olduğu söyleniyordu: Typhon'la birleşerek üç başlı, üç gövdeli bir dev olan Geryoneus'un köpeği Orthros'u, Ölüler Ülkesi'nin bekçi köpeği olan Kerberos'u, bataklıklar canavarı Hydra'yı ve ağzı ateş saçan Khimaira'yı doğurdu (Öztürk, 2011: 107).

Erinys'ler ya da Furia'lar: Yunan Mitolojisindeki bu kötülük tanrıçaları Uronos'un kesilen erkeklik organından akan kanlardan doğmuşlardır. Yeraltı Dünyasının en karanlık yeri olan Erabos'ta yaşayan üç tanrıçadır (Yörükkan, 2000: 345). Erinys'ler suçu işleyen ve özellikle adam öldürenin peşine takılan köpekler diye düşünülür; bu köpekler dişidir, kan kokusunu hemen alıp koşarlar ve peşine takıldıkları suçluyu sonsuzca kovalayarak çıldırtırlar (Erhat, 1996: 182). Erinys'ler, Zeus'un bile söz geçiremediği güçlü tanrıçalar olarak kabul edilmişlerdir. Bunlar, Ephesoslu filozof Herakleitos'un da belirttiği üzere, seyrini değiştirmeye kalkacak olsa, güneşe bile engel olacak kadar güçlü olan tanrıçalardır (Yörükkan, 2000: 15) Bu yaratıklar, kafalarında saç yerine yılanlar olan, köpek başlı, kömür renginde, yarasalarinkine benzeyen kanatları ve kan çanağını andıran gözleriyle birer kocakarıydılar. Pirinç uçlu kırbaçlar taşır ve kurbanlarını bin bir türlü işkenceyle öldürürlerdi (Graves 2010: 150).

Ker: Yunan Mitolojisinde Erebus ile Nyks'in kızı, Hypnos, Moros ve Thanatos'un kız kardeşi olan ölüm tanrıçasının adıdır (Öztürk, 2009: 577). Çoğunlukla savaş alanlarında dolaşır, ölümlerin ve can çekişenlerin kanını emerlerdi (Agizza, 2001: 143).

5. Sonuç

İki milletin mitolojilerindeki yeraltı âlemine mensup olan kötü unsurlar mukayese edildiğinde görüldüğü gibi benzer birçok unsur olmakla beraber ayrılıklar da söz konusudur. Yunan mitolojisinde Türk mitolojisinden daha çok mit, efsane yer almaktadır. Hemen hemen her tanrı, tanrıça ve diğer unsurların birer miti vardır yahut bir şekilde başka mitlerde isimleri geçmektedir. Ancak Türk mitolojisinde böyle bir durum söz konusu değildir. Türk mitolojisi ne yazık ki ya mit üretme konusunda yetersiz kalmış ya da mevcut da bulunan mitler gelecek kuşaklara aktarılamamıştır.

Yunan mitolojisi daha derli toplu bir mitolojidir, çeşitli tanrısal kuşaklar vardır ve bu bakımdan incelenmesi daha kolay olmuştur. Ancak Türk Mitolojisi daha girift bir yapıya sahiptir, tanrısal ailelik bağları olmamakla beraber mevcuttaki birçok Türk topluluğunun kendine ait tanrısı bulunmakla birlikte, bilinen tanrılarında ya isim ya da belli başlı özellikleri değiştirerek inanmışlardır. Bu durumdan dolayı oldukça karışıktır.

Bitkisiz ve ışsız, acılar ve üzüntüler yerinin, efendisiydiler. Buldukları yerde korkunç ırmaklar, ne olduğu belirsiz bataklıklar ve nice kötülük hüküm sürmekteydi. Daha sonraları her ikisi de kendisine güneş ve çeşit çeşit bitki ve bir âlem yaratmışlardı. Hades'in hüküm sürdüğü dünyanın

en bilindik ırmağı Styks iken Erlik Han'ın hüküm sürdüğü dünyanın en bilindik ırmağı Toymadam'dır.

Yunan Mitolojisinde Hades ile Zeus kardeşlerdir. Türk Mitolojisi'nde de Ülgen ile Erlik'in kardeş olduğunu söyleyen anlatımlar mevcut olmakla birlikte Erlik ile Ülgen belli bir süre sonra birbirlerinin düşmanı olmuşlardır. Oysaki Yunan Mitolojisinde Zeus ile Hades birbirinin zıttı olarak görülseler dahi birbirlerine düşman değildirler.

Hades yaşadığı Tartaros' tan çıkarak yeğeni Kore'yi kaçırmış ve zevcesi yapmıştır. Ancak Hades ve Persephone'nin evliliğinden herhangi bir çocuk dünyaya gelmemiştir. Türk Mitolojisinde ise Erlik Han'ın herhangi bir evliliğini anlatan bir mit bulunmamakla beraber Erlik Han'ın çocukları mevcuttur.

Tartaros'a giren bir daha çıkamamaktadır, çıkması sadece kendisi yerine başka bir ölü ruh getirme şartına bağlanmıştır. Bu durum Türk Mitolojisinde Erlik Han'ın çevresince anlatılan mitoslarda olmamakla beraber Deli Dumrul Hikâyesini anımsatmaktadır. Deli Dumrul kendi canını almak için gelen Azrail'e kendi canına karşılık bir can arayışındadır.

Her iki tanrının tasvir edilişi de birbirine benzemektedir. Ürkütücü bir şekilde düşünülmüşlerdir. Öyle ki Hades'i tanrılar bile görmek istemezmiş. Erlik Han ise şaman dualarında genellikle yaşlı olmakla birlikte güçlü ve korkunç bir şekilde tasvir edilmektedir.

Yunan mitolojisinde yeraltı âleminin en büyük tanrısı Hades'in de kendine ait hizmetlileri vardır bu durum Erlik Han içinde geçerlidir. Erlik Han'ın da yanında çalıştırdığı, türlü işlerini gördürdüğü hizmetlileri vardır. Ölülerini yeraltı âlemine alıp orada hapsedmekteydiler ve bu işi yapmak için birçok yardımcısı vardır. Hades'e ölümlerin ruhunu götürmek üzere Kharon yardım ederken Erlik Han'a ölümlerin ruhunu götürmek için Tınalgış Aldaçi veya Usmekçi yardım eder.

Hades' ten de Erlik' ten de insanlar çok korkmaktaydı, isimlerinin geçmesi bile korku yaratmaktaydı. Yunan mitolojisinde Hades sevilmediği için adına tapınak vb. yapılmamakla beraber Türk mitolojisinde tapınak yapma geleneği olmadığı için Erlik Han'a tapınak yapılmamıştır. Ancak her ikisi içinde kurban sunulmaktadır. Gerek Erlik Han gerekse Hades'in gazaplarından korunmak için adlarına kurbanlar sunulmuştur. Hades için sunulan kurban, karanlık bir yerde hayvana karalar bağlanarak sunulurken, Erlik Han'a her türden hayvan kurban edilebilir bu kurban merasiminde herhangi bir içki içilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca Erlik Han'a sunulan kurbandan bir damla dahi kan akmadan kurban edilmektedir.

Yunan mitolojisinde bazı maceralarda Hades, Zeus'un emirlerini yerine getiriyorsa Türk mitolojisinde de Erlik Han, Ülgen'in bazı emirlerini yerine getirmiştir. Hades ve Zeus'un ortak mitleri olduğu gibi Ülgen ve Erlik Han'ın da ortak mitleri mevcuttur. Bunlardan şüphesiz ki en bilineni Ülgen'in dünyayı yaratırken Erlik Han'dan yardım istemesidir. Erlik Han'ın yeryüzü yaratılırken toprağı denizin dibinden getirişi buna örnektir.

Yunan mitolojisinde Hades'in sarayının kapısında bekçilik yapan üç başlı korkunç bir köpek vardır ve bu köpeğin adı Kerberos (Cerber)dir. Türk Mitolojisinde ise köpek karşımıza insanın yaratılma miti ile çıkar. Tanrı Ülgen insanı yarattıktan sonra bekçi olarak köpeği dikmiştir ve köpek

Erlık tarafından kandırılarak lanetlenmiştir. Her iki mitolojide de köpek karşımıza bekçi olarak çıkmaktadır.

Hades'in tek çekindiği şey, Poseidon'un yerleri sarsarken ölümler dünyasının duvarlarını çatlatması ve orada yaşayanların durumlarını gözler önüne sermesi iken (Bayladı 1995: 49) bu durum benzer bir varyant ile Erlık Han'ın başına gelmiştir. Erlık Han'ın kendinden habersiz bir sürü hayvan ve hizmetçi yarattığı haberini alan Tanrı Ülgen yardımcısı Mangdışire aracılığı ile Erlık Han'ın yaşadığı dünyayı yıkmış ve bu dünyadan saçılan kötü varlıklar insanın başına bela olmuştur.

Her iki mitolojik sistemde yeraltına ait olan unsurlar kötülük yapan varlıklar olarak kabul görmüştür. Bu sebeple bizzat yeraltında yaşamasa bile kötülük yapan varlıklar bir şekilde yeraltı tanrıları ile ilişkilendirilmiştir.

Türk mitolojisinde en çok bilinen kötü ruhlar, iyeler Albastı, Çarşamba Karısı, Kara Koncolos; Kara Kura, Karabasan, Körmez ve Erlık Han'ın hizmetinde olan diğer varlıklardır. Bu varlıklar bir şekilde insanlara kötülük etmek için uğraşmakta hatta insanların canını almaktadırlar. Bu kötü ruhların Yunan mitolojisindeki en bilindik emsalleri ise Ekhidna, Empousa, Erinys'ler ve Ker'lerdir. Şüphesiz ki her iki mitolojik sistemde kötülük yapan varlıkların sayısı bunlarla sınırlı değildir. Özellikle Yunan mitolojisinde kötücül unsurlar olarak canavarlar karşımıza çıkmaktadır.

Yunan mitolojisindeki kötülük yapan varlıklar genellikle insanların kanlarını emen, insanı canlı canlı parçalayarak yiyen şekilsiz ya da insan- hayvan karışımı bir kılıkta karşımıza çıkmaktadır. Türk mitolojisinde ise bu kötü varlıklar genellikle kadınlara musallat olan, yeni doğan bebeğin veya lohusa annenin canını alan, şamanın histerik yolculuğunda aklını çalıp emelinden uzaklaştıran, rüya ve uyanıklık arasında insana musallat olup kabus görmesini sağlayan ve genellikle insana benzer bir şekilde tasavvur edilen varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde her iki mitolojik sistemde kötülük unsurları oldukça fazladır ve bu varlıklar genellikle insanlar tarafından korkulup kaçınılan varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Birbirinden farklı coğrafyalarda yaşayan ve kültürleri birbirinden farklı olan milletlerin mitolojilerinde benzer noktaların olmasının sebebi ise insanoğlunun inanma ihtiyacının ortaya çıkma gayesinin benzemesidir. Kısacası insanoğlu dünyanın neresinde olursa olsun aynı ihtiyaç ve gereksinimlere muhtaçtır; anlamlandıramadığı, korktuğu hadiseleri de bu ortak gereksinimleri doğrultusunda açıklamaktadır. Bu durumda inanç sisteminde benzerliklerin olmasına sebep olmaktadır.

Türk ve Yunan Mitolojisinin yeraltı âlemine mensup olan kötü ruhlar şüphesiz ki bunlardan fazladır. Yunan Mitolojisinde yer alan kötü varlıklar genellikle yaratık, canavar olarak betimlenmiştir. Oysa Türk Mitolojisindeki kötü varlıklar bir canavardan ziyade ruh olarak kalmıştır. Genel olarak Yunan Mitolojisindeki canavarların vücut bütünlükleri insan hayvan karışımı yahut dev şeklinde iken Türk Mitolojisinde kötü ruhlar çirkin bir insan gibi tasvir edilmektedir. Bunlarla beraber her iki mitolojide de kötücül unsurların genellikle kadın olarak düşünülmesi ilginçtir.

Kaynaklar

- Agizza, R. (2001). *‘‘Antik Yunan’da Mitoloji’’ Masallar ve Söylenceler*, Çev. Z.Zühre İlkelen. İstanbul: Kanaat Basımevi
- Artun, E. (2009). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul: Kitabevi
- Ata, N. (1932). *Mitoloji*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*, Ankara: Karam Araştırma ve Yayıncılık
- Bayat, F. (2017). *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Bayladı, D. (1995), *‘‘Mitoloji’’ Tanrıların Öyküsü*, İstanbul: Say Yayınları
- Beydilli, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap-Yayım
- Boratav, P. N. (2012) *Türk Mitolojisi*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık
- Çoruhlu, Y. (2012). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık
- Dağistanlı, A. M. (2009). *Başvuru Kitapları Mitoloji*, İstanbul: NTV Yayınları
- Eliade, M. (2003). *‘‘Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi’’ Muhammed’den Reform Çağına, c.III*, Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*, Çev. Sema Rifat. İstanbul: Simavi Yayınları
- Erdoğan, B. (2007). *Sorulara Türk Mitolojisi*, İstanbul: Pozitif Yayınları
- Erhat, A.(1996). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Estin, C. ve LAPORTE, H. (2002). *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çev. Musa Eran. Ankara: TÜBİTAK
- Gezgin, İ. (2004). *Mitoloji Mitos Logos- Hayatımıza Yön Veren Söylenceler*, İstanbul: Güncel Yayıncılık
- Graves, R. (2010). *‘‘Yunan Mitleri’’ Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*, Çev. Uğur Akpur. Ankara: Say Yayınları
- Grimal, P. (1997). *‘‘Mitoloji Sözlüğü’’ Yunan ve Roma*, Çev. Sevgi Tamgüç. İstanbul: Sosyal Yayınlar
- Gültepe, N. (2015). *‘‘Türk Mitolojisi’’ Yeni Araştırmalar Işığında*, İstanbul: Resse Yayınları
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya: Vadi Yayınları
- Hamilton, E. (2006). *Mitologya*, Çev. Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları
- Karakurt, D. (2012). *Türk Mitoloji Ansiklopedisi*, Vikipedi
- Kalafat, Y. (2012). *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*, Ankara: Berikan Yayınevi
- Kaya, M. (2007). *‘‘Mitolojiden Efsaneye’’ Türk Mitolojisinin Türkiye’deki Efsanelerde İzleri*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Korkmaz, M. (2011). *Mitoloji Sözlüğü*, Ankara: Alter Yayıncılık

- Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Ankara: Phoenix Yayınları
- Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi, c.I*, Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları
- Sami, Ş. (2004). “*Esatir*” *Dünya Mitolojisinden Örnekler*, Haz. Cengiz Batuk. İstanbul: İnsan Yayınları
- Sarıkcıoğlu, E. (2002). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta: Fakülte Kitabevi
- Tollu, C. (1957). “*Mitoloji*” *Yunan ve Roma*, İstanbul: Maarif Basımevi
- Yörükan, T. (2000). *Yunan Mitolojisinde Aşk*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Uraz, M. (yy). “*Küçük Mitoloji*” *Yunan Roma (Vokabüler halindedir), c.I*, İstanbul: Neşriyat Yurdu